

משמעותה האטימולוגית של תפילה ומשמעותה

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

בראשית פרק מח פסוק יא
וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף רְאֵה פָּנַי לֹא פָלַתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֶתִּי אֱלֹהִים גַּם אֶת-זַרְעִי:

תרגום אונקלוס בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק יא
(יא) ואמר ישראל ליוסף מחזי אפך לא סברית והא אחזי יתי יי אף ית בנד:

רש"י בראשית פרשת ויחלא מלי פרק מח פסוק יא
(יא) לא פללתי - אני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך עוד. פללתי לשון מחשבה, כמו (ישעיה טז ג) הביאי עצה עשי פלילה:

רבי אליהו מזרחי בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק יא
רבי אליהו מזרחי נולד בקושטא בשנת ה"א ר"י (1450) לערך, ממוצא רומניוטי (היינו הרא"ם לא בא ממוצא ספרדי, אלא מתוך הקהילה התורכית הותיקה המקומית). בשנת ה"א רנ"ח (1498) הוא מונה לרב הראשי של קושטא, ולמעשה - של כל האימפריה התורכית - עותומנית. בנוסף לחכמתו בתורה למד ר' אליהו גם מדעים. פסקיו ההלכתיים התקבלו על הקהילה הרומניוטית ועל הקהילה הספרדית גם יחד. הוא קיבל את פני הגולים הספרדיים לאחר שנת ה"א רנ"ב (1492) ודאג אישית לסיעודם, לקליטתם וליישובם מחדש. פירושו לפירוש רש"י על התורה מפורסם ונלמד עד היום.
(יא) [לא פללתי] לא מלאני לבי לחקור מחשבה. הוצרך להאריך לומר: "לא מלאני לבי לחקור מחשבה שאראה פניך", ולא אמר 'פללתי - חשבת', מפני שאין טעם לומר על מי שהיה אצלו בחזקת "טרוף טורף" (לז, לג) שלא חשבת לראות פניו. רק פירושו: "לא מלאני לבי לחקור מחשבה שאראה פניך" כלומר, לא מלאני לבי להכנס בחקירה במחשבותי שמא לא טורפת ואתה חי ויתכן שאראה פניך.

רשב"ם בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק יא. ר' שמואל היה בנו של ר' מאיר חתנו של רש"י, ואחיו הגדול של רבנו תם. נולד בערך בשנת ד"א תת"מ [1080], ונפטר בערך בשנת תתק"כ [1160]. הרשב"ם חי כל חייו בצרפת, למד תורה מפי אביו ומפי חכמים אחרים, ובעיקר אצל רש"י זקנו, שבביתו בטרוייש גדל.
לא פללתי - לא דנתי בלבי. כל פילול לשון דין. וכן ויעמוד פנחס ויפלל, עשה נקמה, כדכת' ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו וגו'. לשון נקמת דין:

שמות פרק כא פסוק כב
וְכִי-יִנְצְוּ אַנְשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיֵּצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אִסּוֹן עָנּוֹשׁ יַעֲנֵשׁ כְּאִשֶּׁר יִשִּׁית עָלָיו בְּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלְלִים:

רש"י שמות פרק כא פסוק כב
בפלילים - על פי הדיינים:

תהלים פרק קו פסוק ל
ויעמד פִּינְחָס וַיִּפְלֵל וַתַּעֲצֹר הַמַּגֵּפָה:

אבן עזרא תהלים פרק קו פסוק ל
(ל) ויעמד, ויפלל - עשה דין כמו עון פלילי:

רד"ק תהלים פרק קו פסוק ל
ויפלל, עשה משפט בנואפים. ויפלל, מן (שמות כא, כב) ונתן בפלילים:

רד"ק בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק יא. ר' דוד קמחי נולד בנרבונה שבפרובנס סמוך
לשנת ד"א תתק"כ [1160], ונפטר שם בשנת תתקצ"ה [1235].
(יא) לא פללתי - מן ונתן בפלילים (שמות כ"א) כלומר לא דנתי בעצמי ולא חשבתי שאראך עוד,
כי חשבתי שאתה מת.
ויש מפרשים פללתי ענין תפלה, כי לתפלת שוא הייתי חושב זאת התפלה, כי באמת הייתי
חושב שאתה מת:

שכל טוב (בובר) בראשית פרשת ויחי פרק מח סימן יא. מדרש 'שכל טוב' על בראשית ושמות
חובר ע"י ר' מנחם ב"ר שלמה, שחי באיטליה סביב שנת ד"א תת"ק (ראשית המאה הי"ב)
לא פללתי. לא דנתי בעצמי שאזכה לראות פניך שהייתי אומר נסתרה דרכי מה' ומאלהי
משפטי יעבור (ישעיה מ כז), ודומה לדבר ונתן בפלילים (שמות כא כב), ופללו אלהים (ש"א ב
כה), עשי פליליה (ישעיה טז ג), וכל דומיהן:

ספר באר הגולה באר הרביעי פרק ב ד"ה והמאמר הזה. רבי יהודה ליווא (=ליב) ב"ר בצלאל
נולד כנראה בפוזנא שבפולין סביב שנת ר"פ (1520) למשפחת רבנים ידועה.
מהו לשון 'תפילה'. שכאשר תתבונן בלשון 'תפילה', הוא מלשון 'פלל', וכדכתיב (תהלים קו, ל)
"ויעמד פנחס ויפלל", ודבר זה מפורסם. ולשון 'פלל' כמו שפירש רש"י על "ראות פניך לא
פללתי" (בראשית מח, יא), שהוא לשון מחשבה, וכמו (ישעיה טז, ג) "הביאי עצה עשי פלילה".
וכמו כן תרגם אונקלוס (בראשית שם) 'למחזי אנפיך לא סברית'. ונקראו הדיינים 'פלילים',
מפני שהוא שופט במחשבתו; דבר זה כך הוא, ודבר זה כך הוא. וזהו לשון 'תפילין' גם כן,
מלשון מחשבה, שהתפילין הם לאות ולזכרון בין עיניו (שמות יג, ט), והזכרון הוא במחשבה.
ולכך התפילין הם על הראש, ששם המחשבה, שיהיה מחשבתו תמיד כי הוא יתברך לו
לאלקים. וכן הם כנגד לבו, שיהיה לבו אל השם יתברך תמיד.

רש"י הירש בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק יא
רבי שמשון ב"ר רפאל הירש (בדרך כלל נקרא עם שם אביו; רשר"ה) נולד בשנת תקס"ח (1808)
בהמבורג שבגרמניה.

(יא) לא פללתי, "פלל" קרוב ל"בלל": להחדיר אל החומר דבר מבחוץ, וכך ליצור ממנו חומר
אחיד (להבדיל מ"ערב"). כ"בלל" בהוראה מוחשית, כן "פלל" בהוראה רוחנית: להביא יסוד
רוחני אל חוג רעיונות או נסיבות, להחדיר אליהם רעיון, אמת, עיקרון וכו', לחבר ולאחד אותם

על - ידי היסוד שהוכנס אל תוכם. מכאן "פלל", מעשה השופט, המביא חוק ומשפט אל תוך הדברים, וכך הופך את הריבוי לאחדות. נמצא "התפלל": להחדיר את עצמו ברעיונות אלהיים. תפלת היהודי איננה יוצאת מתוכו, אלא חודרת אל תוכו. אילו היתה התפלה רק בטוי לרחשי הלב הקיימים כבר, כי אז אין שחר לתפלת החובה, ותפלה לזמן קבוע שתיאמר על - ידי מספר בלתי - מוגבל של אנשים איננה אלא שטות גמורה. שכן היא מושתתת על ההנחה כי רעיונות ורגשות מסויימים יהיו קיימים על - פי פקודה, בזמנים קבועים, אצל כל מספר אנשים, ויהיו זקוקים לביטוי. ולא היא. אין "התפלל" אלא: להחדיר את עצמו באמתות נצחיות וקיימות, דוקא מפני שהן עלולות להידלדל ולהיעלם, או שנעלמו כבר. כאן: ראה פניך לא פללתי: הרעיון שעוד אראה את פניך נראה לי כה רחוק מכל אפשרות של הגשמה, עד שלא יכולתי לתת לו כניסה אל לבי.

העמק דבר בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק יא רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, הידוע בכינויו הנצי"ב מוולוז'ין, נולד בעיר מיר, רוסיה, בשנת ה"א תקע"ז (1817) ונפטר בורשה, פולין, בשנת ה"א תרנ"ג (1893) (יא) ויאמר ישראל וגו' לא פללתי. פלילה אינה מחשבה בעלמא, אלא בהשתדלות להשיג דבר, ואמר יעקב הן לא השתדלתי אפילו לראות פניך שהרי הייתי מיואש ממך,

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר ויעמד פינחס ויפלל; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי.